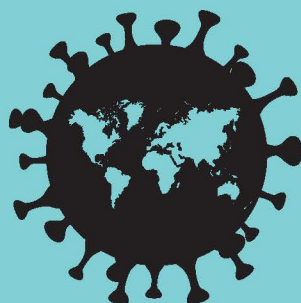

**KATARZYNA
KAMIŃSKA-KOROLCZUK**

**POLITYKA
I MEDIA
A KRYZYS
ZAUFIANIA**

**POLITYKA INFORMACYJNA MOCARSTW
W CZASIE ZAGROŻENIA**

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO

**POLITYKA
I MEDIA
A KRYZYS
ZAUFIANIA**

KATARZYNA
KAMIŃSKA-KOROLCZUK

**POLITYKA
I MEDIA
A KRYZYS
ZAUFIANIA**

POLITYKA INFORMACYJNA MOCARSTW
W CZASIE ZAGROŻENIA

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2021

Recenzenci
dr hab. Dorota Piontek, prof. UAM
dr hab. Agnieszka Szymańska, prof. UJ

Redaktor Wydawnictwa
Jerzy Toczek

Projekt okładki i stron tytułowych
Studio Spectro

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja dofinansowana ze środków
Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-253-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Paralelizm polityczny jako perspektywa teoretyczna badań nad zależnościami między polityką a mediami	33
1.1. Polityka jako sfera wpływu	34
1.1.1. Polityka i wpływ	36
1.1.2. Związki polityka – media – istota i znaczenie	45
1.2. Media w państwach demokratycznych	51
1.2.1. Wymiary demokracji w dobie mediów masowych	52
1.2.2. Demokracja medialna, mediatyzacja i mediatyzacja polityki	64
1.3. Paralelizm polityczny	76
1.3.1. Klasyczne modele mediów i ich krytyka	77
1.3.2. Nowe badania nad modelami mediów i paralelizmem politycznym	86
1.3.3. Konsekwencje paralelizmu politycznego	103
Podsumowanie	107
Rozdział 2. Polityka informacyjna państw w dobie nowych mediów	113
2.1. Nowe media we współczesnych państwach	114
2.1.1. Media masowe	117
2.1.2. Nowe media i nowe nowe media	128
2.2. Odbiorcy mediów masowych	134
2.2.1. Indywidualni i masowi odbiorcy mediów	134
2.2.2. Wpływ mediów na odbiorców	139
2.3. Polityka informacyjna państwa – działanie poprzez media	148
2.3.1. Polityka informacyjna państwa	152
2.3.2. Polityka medialna państwa	159
2.4. Zaufanie jako jeden z elementów kształtujących politykę informacyjną	164
2.4.1. Zaufanie	166
2.4.2. Opinia publiczna	176
Podsumowanie	183

Rozdział 3. Polityka informacyjna mocarstw w czasie kryzysu w dobie pandemii COVID-19	187
3.1. Polityka informacyjna Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej jako przykład komunikowania pozaeuropejskiego państwa demokracji skonsolidowanej	191
3.2. Polityka informacyjna Republiki Federalnej Niemiec jako przykład komunikowania europejskiego państwa demokracji skonsolidowanej	219
3.3. Polityka informacyjna Federacyjnej Republiki Brazylii jako przykład komunikowania państwa demokracji nieskonsolidowanej	245
3.4. Polityka informacyjna Chińskiej Republiki Ludowej jako przykład komunikowania państwa niedemokratycznego	269
3.5. Wnioski z badań	298
Podsumowanie	307
Zakończenie	311
Bibliografia	319
Wykaz najważniejszych skrótów	367
Indeks osobowy	369
Indeks rzeczowy	375

Wstęp

Systemy polityczne nieustannie się przeobrażają. Wpływ na to mają czynniki o charakterze egzogenicznym, przyczyniające się do uruchomienia procesu zmian pod wpływem otoczenia, oraz endogenicznym, wynikające ze zdolności samego systemu. Jednym z kierunków rozwoju systemów politycznych jest rozszerzanie potencjału przestrzeni komunikacyjnej, w której priorytetową rolę odgrywają media. Wykorzystywane są one między innymi przez państwa, organizacje ponadnarodowe oraz międzynarodowe zarówno do komunikacji formalnej, jak i do nawiązywania czy podtrzymywania relacji w kontaktach nieformalnych. Systemy medialne są zależne od systemów politycznych, ponieważ zasady formalno-prawnego funkcjonowania środków masowego przekazu ustalane są poprzez regulacje prawne wprowadzane przez państwa. Nie pozostaje to bez wpływu również na nieformalne oddziaływanie sfer polityki i mediów. Z uwagi na dynamikę zmian systemów są one ważnym problemem badawczym dla przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, w tym nauki o polityce.

Ewolucja mediów, która jest związana między innymi z przemianami technologicznymi i doprowadziła do wypracowania nowych form przekazu, wynika z potrzeb społecznych, jednocześnie je modyfikując. Badania pokazują, że im bardziej dynamiczny rozwój społeczny, tym wyższa partycypacja w przestrzeni komunikacyjnej¹. Wykorzystuje się w niej różne rodzaje mediów, czyli, zgodnie

¹ J.B. Thompson, *Media i nowoczesność. Społeczna teoria mediów*, Wrocław 2001; K. Skarżyńska, K. Henne, *Szkoła, media, kapitał społeczny. Jak korzystanie z mediów różnicuje kapitał społeczny różnych środowisk szkolnych*, „Przegląd Psychologiczny” 2007, t. 50, nr 1, s. 65–93; H. Bougsiaa, L. Kopcewicz, *Dzieci w kulturze mobilnej. Partycypacja, uczenie się i emancypacja pokolenia „cyfrowych tubylców”*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2016, t. 19, nr 1 (73), s. 139–154; G. Goggin, *Mobile paradoxes: European emergence of mobile internet, users, and markets*, „Internet Histories. Digital Technology, Culture and Society” 2020, Vol. 4, Issue 2, s. 161–177, doi:10.1080/24701475.2020.1741968, dostęp: 12.10.2020. W tym miejscu warto zaznaczyć, że terminy „komunikowanie” i „komunikacja” stosowane będą zgodnie z definicją przyjętą przez Walerego Pisarka. Komunikowanie to proces jednokierunkowy. Komunikacja jest działaniem

z klasycznym podziałem, prasę drukowaną i elektroniczną² – radio, telewizję oraz internet. Do prasy zalicza się film, plakat czy nawet książki³. Współcześnie kluczową rolę pełnią jednak nowe media, nowe nowe media⁴ oraz, uważana już za tradycyjny środek przekazu, telewizja. Nowe media i nowe nowe media pojawiły się jako konsekwencja rozwoju internetu. Wykorzystują techniki informatyczne do przekazywania treści i „charakteryzują się cyfrowym tworzywem, w jakim zbudowany jest przekaz, interaktywnością i możliwością programowania, a więc indywidualizacją, asynchronizmem, globalnością zasięgu”⁵. Nowe nowe media, czyli media społecznościowe, początkowo uważane za część systemu nowych mediów, takich, które „umożliwiają tworzenie i wymianę treści generowanych przez użytkowników”⁶, stały się jednymi z najbardziej intensywnie rozwijających się mediów. Wyznaczenie miejsca dla mediów, szczególnie nowych i nowych nowych mediów, w systemie politycznym oraz dookreślenie ich znaczenia dla prowadzonej polityki informacyjnej staje się integralną częścią rozważań nad kondycją współczesnych państw.

dwukierunkowym, podobnie jak termin komunikowanie się, z których oba używane będą na dookreślenie sytuacji komunikacyjnej, w której następuje wzajemna relacja komunikujących się podmiotów. Zob. W. Pisarek (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Kraków 2006, s. 99 i 101.

- ² Podział zgodny z literaturą przedmiotu, np.: J. Sobczak, *Ochrona tytułu prasowego*, „Studia Medioznawcze” 2000, nr 1 (1) s. 57–74; J. Kępa-Mętrak, *Komunikowanie lokalne wobec nowych możliwości i oczekiwań. Prasa drukowana czy elektroniczna?*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2014, t. 57, nr 1 (217), s. 22–42; J. Sobczak, K. Kakareko, *Zawód dziennikarza w obliczu zmian*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2017, t. 60, nr 1 (237); raportami, np. J. Poleszczuk, I. Anuszevska (red.), *Diagnoza społecznych zachowań czytelniczych w obrębie prasy drukowanej i cyfrowej. Nowe platformy dostępu do treści. Transformacja prasy*, październik 2013, <http://www.pik.org.pl/upload/files/Raport%20RYNEK%2011-02-2014%20%28R%29%20word%20IWP-1.pdf>, dostęp: 22.08.2020, czy ustawą z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1914).
- ³ Niektórzy włączają do zbioru także książki, co nie wydaje się do końca trafne, ponieważ książki, o ile nie są niekończącą się wielotomową sagą, zazwyczaj tworzą zamkniętą jednorodną całość.
- ⁴ Pojęcie nowych nowych mediów, korzystających z technologii komunikacyjnych tożsamy z nowymi mediami, lecz wykorzystujących je do nadania własnej, specyficznej dynamiki, odnosi się do mediów społecznościowych. Patrz np. P. Levinson, *Nowe nowe media*, Kraków 2010.
- ⁵ Z. Bauer, W. Pisarek, hasło *nowe media* [w:] W. Pisarek (red.), *op. cit.*, s. 130. Definicja nowe media zawiera w sobie pojęcie zredagowane przez Lwa Manovicha. Więcej: L. Manovich, *The Language of New Media*, Cambridge 2001, polskie wydanie: *idem, Język nowych mediów*, Warszawa 2011.
- ⁶ „A group of Internet-based applications that build on the ideological and technological foundations of Web 2.0 and that allow the creation and exchange of user-generated content”. A.M. Kaplan, M. Haenlein, *Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media*, „Business Horizons” 2010, Vol. 53, No. 1, s. 61, za: A.M. Kaplan, *Social Media, the Digital Revolution, and the Business of Media*, „International Journal on Media Management” 2015, Vol. 17, Issue 4, s. 197–199, doi: 10.1080/14241277.2015.1120014, dostęp: 25.07.2020.

Uznając za Marshalllem McLuhanem⁷, że media przestały być tylko techniką przekazywania informacji, a stały się strukturami stosunków społecznych i wyznaczają sposoby myślenia społecznego⁸, dostrzec należy i to, iż przestrzeń publiczna, nasycona mediami, może być określona zarówno fizycznie, jako miejsce aktywności ludzkiej naznaczone dziedzictwem kulturowym, jak i symbolicznie, jako wykreowana struktura myślenia o strefie, w jakiej działa człowiek⁹. Wpływ na przeobrażenia zachodzące w przestrzeni komunikacyjnej państw mają przede wszystkim zmiany w sposobie odbierania mediów, w tym, oczekiwany przez wielu, zmierzch prasy drukowanej¹⁰ oraz rozwój możliwości technologicznych i związana z tym dynamika rozwoju sieci komunikowania ponadpaństwowego. W wyniku oddziaływań technologii na środowisko społeczne, czyli trwałą strukturę tworzoną przez ludzi i wpływającą na jednostkę, powstało społeczeństwo informacyjne, którego cechą charakterystyczną jest to, że produkuje informacje i zarabia na ich przetwarzaniu¹¹. Szczególnie nowe media umożliwiają szybką wymianę informacji, nawiązywanie relacji bez konieczności fizycznej obecności wszystkich osób w jednym miejscu czy obserwowanie udostępnianych w sieci wydarzeń z życia ludzi z całego świata. Włączenie, zwłaszcza serwisów społecznościowych typu Facebook (FB) czy Twitter, oferowanych przez nadawców działających globalnie, do strefy wpływów czy kontroli państwowej okazuje się być niełatwe, a nawet niemożliwe¹².

Technologia umożliwiająca rozwój mediów niesie za sobą nie tylko korzyści, lecz i zagrożenia. Potencjał mediów społecznościowych to nie tylko komunikowanie się bez granic, ale i niebezpieczeństwa wynikające z używania środków masowego przekazu na szkodę innych podmiotów, zarówno instytucjonalnych, jak i fizycznych. Republika Federalna Niemiec (RFN) i V Republika Francuska zainicjowały wprowadzanie przepisów zmniejszających swobodę wypowiedzi w mediach społecznościowych. Oba państwa są krytykowane za ograniczanie

⁷ Właściwie Herbert Marshall McLuhan, kanadyjski teoretyk mediów.

⁸ M. McLuhan, *Understanding Media*, London 1964 (polskie wydanie: *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka*, Warszawa 2004).

⁹ R. Barbrook, *Przyszłości wyobrażone. Od myślącej maszyny do globalnej wioski*, Warszawa 2009 oraz M. Dymnicka, *Kulturowe wytwarzanie przestrzeni publicznych*, „Przegląd Socjologiczny” 2011, t. 60, z. 2–3, s. 67–91.

¹⁰ B. Poulet, *Śmierć gazet i przyszłość informacji*, Wołowiec 2011.

¹¹ T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz, *Spółczesność informacyjna: Szanse, zagrożenia, wyzwania*, Kraków 1999; M. Golka, *Czym jest społeczeństwo informacyjne?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, r. LXVII, z. 4; M. Goliński, *Spółczesność informacyjna – geneza koncepcji i problematyka pomiaru*, „Monografie i Opracowania/Szkoła Główna Handlowa”, nr 580, Warszawa 2011.

¹² J. Kreft, *Ewolucja transmedialnych korporacji transnarodowych*, Gdańsk 2012.

wolności słowa, nawet jeśli czynią to w imię zwalczania mowy nienawiści¹³. Wzrost społecznego zainteresowania nie tyle samym dostępem do informacji, co do możliwości wyrażania własnego zdania, doprowadził do wypracowania „nowych form intymności”¹⁴ ludzi tworzących wspólną społeczność. Skutkiem ubocznym tych działań stała się skłonność do przekraczania granicy między tym, co prywatne a tym, co publiczne¹⁵. Zjawisko to jest o tyle groźne, że coraz częściej „publiczne” oznacza „dostępne dla wszystkich”¹⁶.

Punktem wyjścia dla podjętych rozważań było przyjęcie założenia, że polityka informacyjna współczesnych państw ma strategiczne znaczenie zarówno dla polityki prowadzonej w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Oddziałuje również w dużym stopniu na politykę globalną. W niniejszej pracy politykę informacyjną definiuje się jako politykę publiczną i zarazem wykorzystywane przez nią narzędzie¹⁷. Polityka publiczna rozumiana jest jako struktura, w obrębie której planowane są działania. Taka perspektywa teoretyczna wprowadzona została do poznania naukowego przez Haralda D. Lasswella. Badacz, reprezentant szkoły amerykańskiej filozofii pragmatycznej, proponuje teorie zorientowane na proces i rozwiązywanie problemów, zwraca również uwagę na związki między potrzebami a celami. Przez podobny pryzmat definiuje politykę publiczną. Przyjmuje, wyraźnie określając przedmiot badań polityki publicznej, że jest to proces polityczny kształtowany w następujących etapach: ustalanie agendy, planowanie, podejmowanie decyzji, implementowanie ich i ocena podjętych działań¹⁸. Postuluje zatem konieczność kształtowania polityki publicznej zgodnie z przyjętym procesem decyzyjnym. Mimo że ustalenia Lasswella przyczyniły się do powstania wielu koncepcji krytycznych¹⁹, nie zmieniło się pojmowanie polityki publicznej jako działania lub celowego zaniechania aktywności przez państwa

¹³ K. Kamińska-Korolczuk, *Wpływ mowy nienawiści zawartej w wypowiedziach przedstawicieli partii Alternatywa dla Niemiec na zmiany zachodzące w systemie zarządzania mediami w RFN*, „Zarządzanie Mediami” 2021, t. 9, nr 1, s. 17–36.

¹⁴ J.B. Thompson, *Media i nowoczesność. Społeczna teoria mediów*, Wrocław 2001, s. 210, 219–223.

¹⁵ D. Piontek, *Prywatyzacja polityki, czyli polityk rodzinny*, „Studia Politologiczne” 2017, t. 45, s. 54–70.

¹⁶ O utracie kontroli jednostki nad otoczeniem i poczuciu zagubienia w nadmiarze informacji w późnej ponowoczesności pisze choćby A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. Ja i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2007.

¹⁷ A. Zybala, *Polityki publiczne wobec wzorców zarządzania publicznego*, „Zarządzanie Publiczne” 2013, nr 4 (26), s. 35, doi: 10.7366/1898352942603, dostęp: 27.08.2020.

¹⁸ H.D. Lasswell, *The decision process: seven categories of functional analysis*, Maryland 1956 i *idem*, *A pre-view of policy sciences*, New York 1971, s. 98.

¹⁹ Zdaniem niektórych badaczy koncepcje Lasswella były niedopracowane, irydujące nawet, zarzucano mu także, że pojmował problem zbyt technokratycznie. Patrz np.: N. Turnbull, *Harold Lasswell's „problem orientation” for the policy sciences*, „Critical Policy Studies” 2008, Vol. 2, Issue 1, s. 72–91.

w odpowiedzi na problemy publiczne. Michael E. Kraft i Scott R. Furlong podkreślają, że do zrozumienia istoty polityki publicznej ważne jest rozróżnianie między działaniami formalnymi władzy w celu osiągnięcia rezultatów (ang. *policy outputs*) a faktycznymi skutkami tych działań dla społeczeństw (ang. *policy outcomes*). Takie założenie zwraca uwagę nie tylko na formalne cele polityki, lecz także na zachowania, i to zarówno decydentów, jak i odbiorców decyzji, w sferze publicznej²⁰.

Druga część składowa definicji polityki publicznej powiązana jest m.in. z wynikami badań Helen M. Ingram i Anne L. Schneider, które przyjmują, podobnie jak w przedstawionych powyżej koncepcjach, że aby realizować polityki publiczne, konieczne jest ich zaprojektowanie (ang. *policy design*). W tym celu powinno się wykorzystywać twarde i miękkie instrumenty polityki. Do twardych należą władza i przymus, miękkimi zaś są m.in. dostarczanie informacji i wiedzy, które badaczki nazywają narzędziami rozwijania zdolności (ang. *capacity tools*). Przy czym Ingram i Schneider nie mają wątpliwości, że korzystanie z miękkich instrumentów jest bardziej korzystne dla prowadzenia polityk publicznych²¹. Podobnie wnioskuje Tim W. Clark i Ronald D. Brunner, odwołując się do koncepcji siedmiostopniowego modelu podejmowania decyzji Lasswella²². Wykazują zależność między przepływem informacji, reakcją na nie i działaniem modyfikującym otoczenie. Dokonując analizy przedstawionych koncepcji, przyjąć należy, że w polu polityki publicznej mieści się polityka informacyjna²³. Na potrzeby niniejszej książki opracowano roboczą definicję polityki informacyjnej państwa, przyjmując, że są to zaplanowane działania podejmowane przez państwo polegające na informowaniu bądź nieinformowaniu opinii publicznej o przedsięwzięciach i planach. W tym celu wykorzystuje się formalne i nieformalne kanały przekazywania informacji, w tym media masowe. Działania sprowadzają się do przekazania i utrwalania treści przekazu, jaki kierowany jest do odbiorców, celem wpływania na opinię publiczną i zmaksymalizowania posiadanej legitymizacji.

²⁰ M.E. Kraft, S.R. Furlong, *Public Policy: Politics, Analysis, and Alternatives (Sixth Edition)*, California 2018, s. 6.

²¹ H.M. Ingram, A.L. Schneider, *Behavioral assumptions of policy tools*, „The Journal of Politics” 1990, Vol. 52, No. 2, s. 513 i *idem*, *Policy Design for Democracy*, Lawrence 1997, za: A. Zybala, *Polityki publiczne wobec wzorców...*, *op. cit.*, s. 39–40.

²² Pełny proces decyzyjny powinien się bowiem zawierać w następującej sekwencji działań: wywiad (w znaczeniu rozpoznania problemu), promocja, recepta, wezwanie, zastosowanie, zakończenie i ocena (ang. *intelligence, promotion, prescription, invocation, application, termination and appraisal*). H.D. Lasswell, *The decision process...*, *op. cit.*

²³ T.W. Clark, R.D. Brunner, *Making partnerships work in endangered species conservation: an introduction to the decision process (concepts)*, *Endangered Species Update 19.4* (lipiec–sierpień 2002), s. 77, http://www.proyectoibera.org/centroibera/download/cursos/doc/an_introduction_to_the_decision_process.pdf, dostęp: 22.06.2020.

Wypracowanie stabilnej sytuacji rozwoju polityki informacyjnej i medialnej to jedno z ważniejszych wyzwań dla kondycji współczesnych systemów politycznych. Spójna polityka informacyjna oraz polityka medialna, prowadzone zgodnie ze strategią dbającą o zachowanie standardów jakościowych, w tym i rzetelnego poziomu dziennikarstwa, stają się zadaniami kluczowymi dla bezpieczeństwa państw. Polityki te, wolne od manipulacji i zastępowania informacji fake newsami, czyli fałszywymi wiadomościami, których rozpowszechnianie prowadzić może do destabilizacji systemów politycznych²⁴, są gwarantami zaufania do państwa. W znaczeniu wewnętrznym polityka medialna jest częścią prowadzonych działań politycznych skupiających się na ochronie rodzimego rynku mediów. W znaczeniu zewnętrznym jest celem współpracy państw na arenach ponadnarodowej i międzynarodowej, np. na forum Unii Europejskiej (UE) czy Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Sytuacja kryzysowa związana z pandemią choroby COVID-19 wywołanej przez koronawirusa SARS-CoV-2 pozwala na przeanalizowanie działań prowadzonych w zakresie polityki informacyjnej oraz medialnej w obu wymiarach oddziaływań. Pandemia spowodowała konieczność modyfikowania przyjętych rozwiązań na poziomie państw, doprowadziła także do podjęcia prób wypracowania jednolitej narracji o tym globalnym zagrożeniu w komunikowaniu pozapaństwowym²⁵. Jak dowodzi Józef Michalak, zagrożenie jest pojęciem uznawanym w literaturze za na tyle oczywiste, że pomija się jego wyjaśnianie. Badacz używa słowa „zagrożenie” synonimicznie z terminem „niebezpieczeństwo”, zwracając uwagę, że niezbędnym warunkiem odczuwania zagrożenia jest pojęcie wartości. Zagrożenie jest więc kojarzone ze stratą czegoś, co uważamy za cenne²⁶. Kryzys to z kolei sytuacja nagła, niosąca za sobą negatywne emocje. Christine M. Pearson i Judith A. Clair w swojej pracy z 1998 r. *Reframing Crisis Management* zauważają, że „wpływ kryzysów organizacyjnych nigdy nie był silniejszy”²⁷. Autorki

²⁴ H. Allcott, M. Gentzkow, *Social Media and Fake News in the 2016 Election*, „Journal of Economic Perspectives” 2017, Vol. 31, No. 2, s. 211–236; D.M.J. Lazer i in., *The science of fake news*, „American Association for the Advancement of Science” 2018, Vol. 359, Issue 6380, s. 1094–1096, doi.org/10.1126/science.aao2998, dostęp: 24.08.2020.

²⁵ C. Gortsos, *The EU Policy Response to the Current Pandemic Crisis through the Lens of the Eurogroup Report of 9 April 2020: Overview and Assessment (Cut-Off Date: 14 April 2020)*, „Media and Communication” 2020, Vol. 8, No. 2, s. 1–21, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3579010, dostęp: 5.01.2021; M. Zhang, *Dispel clouds of pandemic through cooperation*, „Asia Europe Journal” 2020, No. 18, s. 197–199, <https://doi.org/10.1007/s10308-020-00583-2>, dostęp: 5.01.2021; S. Dunwoody, *Health and Science Controversies in the Digital World: News, Mis/Disinformation and Public*, „Media and Communication” 2020, Vol. 8, No. 2, s. 323–328, doi: <http://dx.doi.org/10.17645/mac.v8i2.3224>, dostęp: 5.01.2021.

²⁶ J. Michalak, *Refleksje nad pojęciem ryzyka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, r. LXVI, z. 1, s. 119–131.

²⁷ „The impact of organizational crises has never been stronger”. C.M. Pearson, J.A. Clair, *Reframing Crisis Management*, „Academy of Management Review” 1998, Vol. 23, s. 59–76, doi.org/10.5465/amr.1998.192960, dostęp: 28.11.2020.

zwracają uwagę na szeroką perspektywę oddziaływań kryzysu na jednostkę, przyjmując, że niosą one za sobą konsekwencje psychologiczne, następstwa dla systemu społeczno-politycznego oraz technologiczno-strukturalnego²⁸ różnych organizacji, w tym i państwa, będącego przecież organizacją społeczną²⁹. Niektórzy polscy badacze wyróżniają cztery grupy źródeł powstawania kryzysu³⁰, nawiązując do podziału wypracowanego przez analityków skupionych wokół Institute of Crisis Management³¹. Mimo iż od dawna podejmuje się działania zapobiegawcze oraz przygotowujące państwa na występowanie różnego rodzaju kryzysów, to jednak pandemii COVID-19 nie tyle nie przewidziano³², co nie przygotowano się w pełni na jej przebieg i ewentualne skutki. Proces monitorowania, identyfikowania, przygotowywania się i w końcu wdrożenia w życie zaprojektowanych rozwiązań³³ na wypadek wydarzeń losowych nie dotyczy zapewne wszystkich państw, ale nawet tych, w których przeprowadzono symulację zagrożeń i teoretyzowano o ewentualnych scenariuszach zachowań, rzeczywistość niepomysłnie zweryfikowała skuteczność przygotowanych działań, szczególnie w pierwszym okresie pandemii. Epidemia należy do pierwszej grupy powstawania kryzysów, które zależą od czynników losowych, jak więc sama nazwa wskazuje, są to sytuacje niezależne od decyzji.

W dokonywanej analizie zwraca się uwagę na kilka kluczowych zagadnień: 1) na proces³⁴ przeobrażania się polityki informacyjnej pod wpływem zmie-

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2002 czy A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2011.

³⁰ Źródła te to: 1) czynniki losowe, związane z działaniami natury; 2) problemy techniczne, związane z działaniami człowieka; 3) błędy ludzkie; 4) błędne decyzje kierownictwa. R.M. Burton, *Crisis Management*, Oxford 1993, s. 12, za: W. Otwinowski, *Kryzys i sytuacja kryzysowa*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa” 2010, nr 2, s. 83.

³¹ Założona w 1990 r., pierwsza w USA i jedna z pierwszych na świecie organizacja zajmująca się analizą kryzysów, Institute for Crisis Management, *About*, <https://crisisconsultant.com/about-institute-for-crisis-management/>, dostęp: 21.10.2020.

³² Podobnie jak i w wielu innych państwach; tak np. w RFN w 2012 r. w planowaniu prewencyjnym, w którym rozważa się różne scenariusze zagrożeń, jakie mogą dotknąć państwo i obywateli, wypracowano procedury i analizę ryzyka w przypadku wystąpienia pandemii wywołanej wirusem Modi-SARS. W przygotowanym wówczas raporcie opisano działania rządu federalnego wraz z Instytutem Roberta Kocha i innymi władzami federalnymi. *Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz 2012/Pandemie durch Virus „Modi-SARS”*, 01.03.2013, https://www.bbk.bund.de/SharedDocs/Downloads/BBK/DE/Downloads/Krisenmanagement/BT-Bericht_Risikoanalyse_im_BevSch_2012.pdf?__blob=publication, dostęp: 12.09.2020.

³³ Parafrazując etapy procesu decyzyjnego opisane przez Ziemowita J. Pietrasia. Patrz: Z.J. Pietraś, *Decydowanie polityczne*, Warszawa 2012.

³⁴ Za podstawową definicję procesu politycznego przyjmuję tę zaproponowaną przez Franciszka Ryszkę. Zgodnie z nią jest to ciąg sytuacji politycznych (rozumianych w oparciu na parametrze czasowym i przestrzennym, swoiste „tu i teraz”) powiązanych przyczynowo-skutkowo. F. Ryszka, *Nauka o polityce. Rozważania metodologiczne*, Warszawa 1984.

niających się społeczeństw, polityki i rynków mediów w różnych systemach politycznych i wymiarach kultury³⁵; 2) na rolę, jaką pełni zaufanie w procesie komunikowania i sprzężonej z nim partycypacji w życiu społeczno-politycznym; 3) na modyfikację polityki informacyjnej państw pod wpływem zagrożenia; 4) na prognozowane skutki dla polityki i mediów zauważalnego kryzysu zaufania do zinstytucjonalizowanych działań i widocznej potrzeby zmian w prowadzonej polityce informacyjnej państw.

Przedmiotem rozważań jest struktura i funkcjonowanie przyjętych rozwiązań w zakresie prowadzonej polityki informacyjnej państw w czasie kryzysu wywołanego pandemią. W pracy przyjmuje się, że analizowana sytuacja polityczna podczas globalnej epidemii jest procesem, na który składają się decyzje różnych ośrodków decyzyjnych – narodowych, ponadnarodowych i międzynarodowych – wpływających na siebie nawzajem³⁶. Zgodnie z kryterium ryzyka decyzyjnego wraz z trwaniem stanu zagrożenia w czasie pandemii sytuacje decyzyjne ewoluują. Ze strategicznych sytuacji decyzyjnych, obarczonych największym ryzykiem przyjmowania złych rozwiązań, bez możliwości sprawowania kontroli nad sytuacją i formułowania hipotez pozwalających na bardziej sprawne działania władzy, stają się decyzyjnymi sytuacjami statystycznymi, w których wypracowane zostają pierwsze hipotezy. W kolejnych tygodniach kryzysu sytuacja decyzyjna przeradza się w probabilistyczną, a ośrodki decyzyjne funkcjonujące w państwach i organizacjach podejmują ryzyko dookreślenia niektórych spośród wielu parametrów ją warunkujących³⁷. Czynnikiem stałym wpływającym na podejmowane, również w ramach polityki informacyjnej, decyzje jest pandemia. Czynnikiem zmiennymi są działania państw i społeczeństw w sytuacji zagrożenia, w której decyzje sprzężone są z niepewnością co do skutków podjętych poczynań, modyfikowane doraźnie, a efekty oceniane w trakcie trwania kryzysu. Istotne jest przy tym także dostrzeganie właściwości ośrodków podejmowania decyzji. Wybrane do analizy państwa cechuje homeostaza aktywna, co ma określone konsekwencje dla otoczenia międzynarodowego w sytuacji zagrożenia. Są to podmioty polityki, które nie tylko zmierzają do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania

³⁵ Zgodnie z założeniami Geerta Hofstede. G. Hofstede, G.J. Hofstede, *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*, Warszawa 2007. Odwołując się do koncepcji Hofstede, należy pamiętać, że nie ma ona charakteru bezwzględnego, jest użytecznym narzędziem opierającym się na pewnej generalizacji. Tę samą kulturę mogą przecież reprezentować różni ludzie, których zachowania dalekie będą od teoretycznie przypisanych wymiarami kultury zaobserwowanymi przez badacza. Sposób myślenia, dokonywane wybory i postępowania zależne są od różnych oddziaływań, także osobistych doświadczeń i związanych z nimi przeżyć.

³⁶ Z.J. Pietraś, *Decydowanie polityczne...*, *op. cit.*, s. 61.

³⁷ *Ibidem*, s. 61, 69–71.

istniejącego systemu, lecz modyfikują go w zależności od swoich potrzeb, tym samym wywierając wpływ na inne ośrodki decyzyjne³⁸.

Podmiotami analizy są wybrane państwa: Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (USA), Republika Federalna Niemiec (RFN, Niemcy), Federacyjna Republika Brazylii (Brazylia) oraz Chińska Republika Ludowa (ChRL, Chiny), które należą do grona najważniejszych podmiotów polityki w przestrzeni oddziaływań międzynarodowych. Tworząc oddzielne struktury, wpływają na siebie i w pewnym stopniu determinują kształt rozwiązań przyjmowanych w sferach polityki i mediów w innych państwach. Państwa te nazywam mocarstwami, przyjmując za Erhardem Cziomerem, że są one zdolne do utrzymania ładu międzynarodowego i przywództwa w danej grupie państw³⁹, tym samym wskazując, że z uwagi na swoje potencjały – ekonomiczne czy militarne – należą do grona podmiotów najbardziej znaczących i najsilniej oddziałujących na inne znajdujące się w ich otoczeniu⁴⁰. To mocarstwa w największym stopniu wpływają na międzynarodowy układ sił i prowadzona przez nie polityka informacyjna w czasie kryzysu nadaje ton informacjom przekazywanym globalnie.

Niekwestionowaną pozycję mocarstwową na świecie mają dwa spośród czterech omawianych państw – USA i Chiny. W odniesieniu do RFN część badaczy zwraca uwagę, że utraciła ona pozycję mocarstwa, a nawet nigdy nim – z uwagi

³⁸ *Ibidem*, s. 67.

³⁹ Jak dowodzi Cziomer: „definicja »mocarstw« i »mocarstwowości« państw budzi wiele kontrowersji i należy do kwestii bardzo złożonych”. Dodając: „zasadniczo jednak chodzi o zdolność poszczególnych kategorii państw zarówno do utrzymania istniejącego porządku (ładu) międzynarodowego, jak i zachowania przywództwa w stosunku do określonej grupy państw”. E. Cziomer, *Mocarstwa i wyzwania XXI w świetle międzynarodowych badań demoskopijnych* [w:] I. Stawowy-Kawka (red.), *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, Kraków 2009, s. 29–39.

⁴⁰ Przedstawienie wielowątkowych definicji pojęcia mocarstwa nie jest przedmiotem pracy. Na potrzeby książki wystarczające jest stwierdzenie ogólne ujęte we wstępie. Celem uzyskania dodatkowej wiedzy można sięgnąć po obszerną literaturę. Na przykład w pracy pod redakcją Teresy Łoś-Nowak badacze wywodzący się z różnych ośrodków akademickich wskazują na występowanie w polityce zagranicznej supermocarstw, mocarstw, mocarstw *in statu nascendi*, państw średniego rzędu, państw małych i minipaństw. T. Łoś-Nowak (red.), *Polityka zagraniczna. Aktorzy – potencjały – strategie*, Warszawa 2011. Kryteriami mocarstwowości mogą być uznanie międzynarodowe czy ranga, czyli odgrywanie pierwszoplanowej roli w ładzie międzynarodowym, patrz np.: S.L. Spiegel, *Dominance and Diversity. The International Hierarchy*, Boston 1972, s. 93–96, za: A. Bógdał-Brzezińska, *Mocarstwo w teorii stosunków międzynarodowych* [w:] M. Sulek, J. Symonides (red.), *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 101 i nn. Wyróżników dookreślających, jakie państwa uważać można za mocarstwa, jest wiele. Wyróżnia się np. „potęgę gospodarczą (ogólną), potęgę wojskową (będącą częścią potęgi gospodarczej) oraz potęgę geopolityczną (będącą wypadkową potęgi gospodarczej i wojskowej)”. R. Białoskórski, Ł. Kiczma, M. Sulek, *Potęga państw 2019. Rankingi potęgometryczne*, Warszawa 2019, s. 9. Więcej patrz także: M. Pietraś, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006; R. Kuźniar, E. Haliżak (red.), *Badanie polityki zagranicznej państwa*, Warszawa 2018.

na swą krótką historię trwania – w pełni nie była⁴¹. Czwarte z omawianych państw, Brazylia, w różnych okresach po wejściu na drogę procesu demokratyzacji uznawana jest za mocarstwo, uznawana za nie warunkowo lub nieuznawana. W książce przyjmuję jednak, że RFN jest mocarstwem cywilnym (niem. *Zivilmacht*), które wyznacza dla siebie rolę pośrednika w procesach toczących się w ramach stosunków międzynarodowych, polegających głównie na ochronie praw człowieka oraz nieeskalowaniu siły militarnej na świecie⁴². Brazylia zaś jest przykładem średniego mocarstwa nowego typu (ang. *emerging middle powers*)⁴³, czy, inaczej mówiąc, mocarstwa wschodzącego. Uznając, że średnie mocarstwo nowego typu to państwo peryferyjne wywierające wpływ w regionie, które weszło na drogę demokratyzacji niedawno, cechuje je nieegalitarność oraz chęć podkreślenia odrębnej tożsamości wobec innych państw regionu, bez utraty korzyści płynących z ewentualnej konsolidacji sił w regionie⁴⁴.

Kolejnym z kryteriów doboru państw do analizy była wielkość rynku medialnego wyrażona osiąganymi dochodami oraz wydatkami przeznaczanymi na reklamę. Zgodnie z takimi założeniami niekwestionowanym światowym liderem są Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, a drugimi co do wielkości rynkami mediów są te znajdujące się w Azji, spośród których wiodącym jest chiński. W Europie dominuje zaś rynek niemiecki, a w Ameryce Łacińskiej – brazylijski⁴⁵. Zakres przestrzenny badania obejmuje więc zarówno państwa europejskie, jak i pozaeuropejskie, wyznaczając w zasadzie granice nie tyle obejmujące dane państwa, co kultury, w których zachodzą opisywane oddziaływania – zachodnią, latynoamerykańską oraz chińską⁴⁶.

Dobór mocarstw poddanych badaniu wynika także z przyjętego w naukach politycznych, jednego z wielu funkcjonujących, podziału reżimów politycznych

⁴¹ Więcej patrz np.: K. Malinowski, *Przywódca rola Niemiec w Europie i na świecie w niemieckim dyskursie naukowym*, „Przegląd Zachodni” 2013, nr 2, s. 27–51.

⁴² Patrz np.: K. Knut, H.W. Maull, *Zivilmacht und Rollentheorie*, „Zeitschrift für Internationale Beziehungen” 1996, Vol. 3, No. 2, s. 283–312; K. Malinowski, *Przywódca rola Niemiec w Europie i świecie w niemieckim dyskursie naukowym*, „Przegląd Zachodni” 2013, nr 2 (347), s. 27–51.

⁴³ Patrz np. M. Sawicka, *Brazylia w systemie międzynarodowym. Role średniego mocarstwa nowego typu*, Kraków 2020.

⁴⁴ Za: E. Jordaan, *The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle powers*, „Politikon. South African Journal of Political Studies” 2003, Vol. 30, Issue 1, s. 165–181, doi.org/10.1080/0258934032000147282, dostęp: 12.12.2020.

⁴⁵ Statista.com, *Largest media markets worldwide in 2017, ranked by revenue (in billion U.S. dollars)*, 05.06.2017, <https://www.statista.com/statistics/260065/largest-media-markets-worldwide/> dostęp: 11.10.2020; A. Guttman, *Advertising spending in the world's largest ad markets in 2019 (in billion U.S. dollars)*, Statista.com, 28.09.2020, <https://www.statista.com/statistics/273736/advertising-expenditure-in-the-worlds-largest-ad-markets/>, dostęp: 11.10.2020.

⁴⁶ Nawiązując do podziałów cywilizacji zaproponowanych przez Samuela Huntingtona, *Zderzenie cywilizacji*, Warszawa 2007, mapa s. 21.

zaproprowanowanego przez Andrzeja Antoszewskiego i Ryszarda Herbuta⁴⁷. Dzielą oni państwa na demokracje skonsolidowane (respektujące katalog wartości, takich jak m.in. wolność, równość, pluralizm, tolerancja czy praworządność, które są wpisane w tę formę ustroju), demokracje nieskonsolidowane (korzystające z katalogu wspomnianych wartości wybiórczo) i systemy autorytarne (preferujące tylko te z wartości, które zostaną uznane za słuszne przez rządzącą wąską grupę ludzi)⁴⁸.

Wybrane do analizy cztery mocarstwa są zatem przykładami: pozaeuropejskiego państwa demokracji skonsolidowanej i jednocześnie światowego lidera rynków medialnych (USA), europejskiego państwa demokracji skonsolidowanej i największego europejskiego rynku mediów (RFN), pozaeuropejskiego państwa demokracji nieskonsolidowanej i jednocześnie największego rynku medialnego w Ameryce Południowej (Brazylia) oraz państwa zarządzanego autorytarnie i równocześnie dysponującego największym rynkiem mediów poza Europą, funkcjonującego w oparciu na innych wartościach niż te przypisane do cywilizacji zachodniej (Chiny). Zaznaczyć przy tym należy, że prowadzona polityka, w tym i informacyjna, oraz kształt rynku mediów w wymienionych państwach są konsekwencją potencjałów wynikających z położenia geopolitycznego, zasobów demograficznych oraz dynamiki rozwoju i zakresu udostępniania społeczeństwu środków komunikowania w różnych okresach historycznych⁴⁹.

Analiza przyjętych rozwiązań w zakresie prowadzonej polityki informacyjnej w czasie niespodziewanego kryzysu była możliwa w związku z wystąpieniem globalnej sytuacji krytycznej. Pojawiła się ona we wszystkich badanych państwach w podobnym czasie i, mimo zabezpieczeń w postaci standardowo opracowywanych przez państwa scenariuszy postępowania na wypadek zagrożenia, wymagała działań szybkich, często prowizorycznych, a nawet chaotycznych. Różne reakcje władzy i obywateli na wprowadzane przez nią posunięcia wynikały z braku rzetelnych informacji na temat możliwego przebiegu, momentu kumulacji zagrożenia czy przewidywań co do okresu trwania pandemii. Zakres czasowy analizy funkcjonowania polityki informacyjnej w czasie kryzysu obejmuje okres od listopada 2019 r. do września 2020 r., czyli tzw. pierwszą falę zachorowań. Koncentruje

⁴⁷ Pojęcie reżimu wprowadził M. Duverger, *Institutions politiques et droit constitutionnel. Les grands systemes politiques*, Paryż 1978. Definicja reżimu za: R. Herbut, hasło *reżim polityczny* [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2003, s. 385. Zaznaczyć przy tym należy, że w politologii system polityczny jest pojęciem szerszym niż reżim polityczny (reżim wchodzi w skład, czyli jest podsystemem, systemu politycznego), za: A. Antoszewski, *Reżim polityczny* [w:] A.W. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. 1, Wrocław 1999, s. 89–92. Z kolei pojęcie reżimu politycznego w politologii wykracza poza pojmowanie reżimu zgodne z nauką prawa, za: A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Wrocław 1997, s. 16.

⁴⁸ A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2000, s. 27–34.

⁴⁹ A. Briggs, P. Burke, *Spółeczna historia mediów. Od Gutenberga do Internetu*, Warszawa 2010.

się na początku pandemii, pozwalając na dokonanie porównań nie tylko na podstawie dostępnych danych liczbowych⁵⁰, lecz i obserwacji. Badanie opiera się na danych pierwotnych, w odniesieniu do badań nad polityką informacyjną RFN i USA, oraz wtórnych – w stosunku do pozostałych państw. Analiza działań podejmowanych w czasie pandemii nie byłaby jednak możliwa, gdyby nie dokonano syntetycznego oglądu polityki informacyjnej mocarstw w czasie przed pandemią. Rozważania dotyczyły zatem historii i tradycji wpisanych w rozwój badanych państw i ich społeczeństw. Zwrócono uwagę na wypracowane zasady funkcjonowania systemów politycznego i partyjnego oraz rynku mediów, a także na wymiary kultury⁵¹. Zadaniem postawionym sobie przez autorkę było wypełnienie luki badawczej i przygotowanie opracowania dotyczącego uwarunkowań, znaczenia i zmian występujących w prowadzonej polityce informacyjnej państw. Rozwój pandemii, nieoczekiwanego, niecodziennego zagrożenia występującego w skali międzynarodowej, jest jednak także wyzwaniem podlegającym ograniczeniom interpretacyjnym. Z tego powodu opracowanie spójnych działań komunikacyjnych dla wszystkich państw i organizacji przekazujących informacje o pandemii okazało się niemożliwe. Znaczącą rolę w tej kwestii odgrywa przyjęta przez władze danych podmiotów prowadzona dotąd polityka informacyjna, wynikająca z rodzaju systemu politycznego i związanych z tym zapatrywań na to, jak kształtować wizerunek państwa na zewnątrz oraz w komunikowaniu wewnątrz państwa.

Głównym celem pracy jest analiza procesu zmian zachodzących w obszarze polityki informacyjnej. Dla osiągnięcia tego celu skoncentrowano się na identyfikacji procesu przekształcania polityki informacyjnej w warunkach zagrożenia, przedstawieniu istoty i wyjaśnieniu dynamiki zmian oraz ukazaniu znaczenia polityki informacyjnej dla funkcjonowania państw na przykładzie wybranych mocarstw w czasie zagrożenia, za które uznano pierwszy okres rozwoju pandemii COVID-19. Uznano za istotne włączenie się do debaty naukowej prowadzonej z perspektywy nauki o polityce nad przyszłością polityki i mediów w dobie kryzysu, który nałożył się na generalnie malejące zaufanie do zinstytucjonalizowanych działań. W pracy przyjęto następujące założenia badawcze:

1. Założeniem ogólnym jest stwierdzenie, że wypracowanie spójnych polityk informacyjnej i medialnej staje się kluczowe z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa.

2. Założenie ogólne doprecyzowano założeniem szczegółowym stwierdzającym, iż wypracowanie spójnych polityk informacyjnej i medialnej staje się kluczowe z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa szczególnie w sytuacjach zagrożenia.

⁵⁰ Raporty WHO, *Coronavirus disease (COVID-19)*, <https://covid19.who.int>.

⁵¹ G. Hofstede, G.J. Hofstede, *op. cit.*

3. Na jakość polityki informacyjnej i jej styl wpływ ma wiele czynników: na poziomie makro są to m.in. cele polityki zagranicznej państwa, ustrój polityczny i medialny państwa oraz cechy kulturowe społeczeństwa; na poziomie mezo wpływ mają tradycja dziennikarstwa i kondycja samorządów dziennikarskich; zaś na poziomie mikro – osobowość przywódcy piastującego urząd w danym momencie historycznym.

4. Kryzys jest sytuacją specyficzną, w której skuteczność dotychczasowej polityki informacyjnej podlega weryfikacji. Przeprowadzone postępowanie badawcze ma charakter sprawdzający, w jakim zakresie i które z powyższych czynników nabierają decydującego znaczenia dla skutecznej polityki informacyjnej prowadzonej w czasie kryzysu.

Przyjęty schemat postępowania badawczego nie jest w pełni symetryczny, co wynika ze specyfiki państw, dostępności analizowanych materiałów i dostosowanych do danego systemu różnych metod i narzędzi. Także z uwagi na jakościowy charakter badań, które umożliwiają poszukiwanie zależności, rozszerzanie wiedzy na dany temat, a nawet dostrzeżenie nowych relacji i powiązań⁵², jednak przede wszystkim polegają na deskrypcji i interpretacji, prowadząc do lepszego poznania zagadnień⁵³, nie pozwalając na identyfikację jednoznacznych, mierzalnych zależności. Sformułowano zatem kilka hipotez badawczych – na poziomie mikro założono, że:

1a. Mocno nacechowany osobowością przywódcy styl komunikacji determinujący kształt polityki informacyjnej państwa niesie wysokie ryzyko dezinformacji.

Na poziomach mikro i mezo założono, że:

1b. Mocno nacechowany osobowością przywódcy styl komunikacji determinujący kształt polityki informacyjnej państwa wymusza kontrolę treści przekazu przywódcy przez aktorów niepaństwowych, ze szczególnym uwzględnieniem mediów i ich instytucji, a także aktorów państwowych niższych szczebli administracji państwa.

Na poziomach mezo i makro przyjęto, że:

2. Obecność nowych mediów wymusza na państwach konieczność dostosowania polityki informacyjnej do nowej sytuacji komunikacyjnej, która w dobie zagrożenia musi uwzględniać stałą obserwację przepływu informacji i dynamikę zmian postaw i opinii społeczeństwa.

3a. Zaufanie do komunikatów, których nadawcą jest państwo, jest pochodną wiarygodności przekazu: dopuszczenie do głosu ekspertów sprzyja zwiększeniu skuteczności polityki informacyjnej państwa.

⁵² E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004, s. 46–49.

⁵³ B. Krauz-Mozer, *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Warszawa 2005, s. 38.

3b. Zaufanie do komunikatów, których nadawcą jest państwo, jest pochodną wiarygodności przekazu: marginalizowanie czy deprecjonowanie ekspertów osłabia skuteczność polityki informacyjnej państwa.

Na poziomie makro założono, że:

4a. Polityka informacyjna państwa jest pochodną charakteru kulturowego społeczeństwa i jest skuteczna tam, gdzie tradycyjnie występuje zaufanie do władzy, a argumentacja merytoryczna jest powszechna oraz akceptowana.

4b. Polityka informacyjna państwa jest pochodną charakteru kulturowego społeczeństwa i w państwach, w których tradycyjnie nie występuje zaufanie do władzy, a argumentacja używana w polityce informacyjnej państwa nie jest merytoryczna, dla uzyskania waloru skuteczności polityki informacyjnej konieczna jest zmiana narracji na merytoryczną.

5. W szczególnych okolicznościach kryzysu polityka informacyjna państwa musi obejmować audytoria zagraniczne.

Metody badawcze pomocne w przygotowaniu pracy to studium przypadku czterech państw; metoda instytucjonalno-prawna, za pomocą której analizowano źródła prawa; metoda historyczna – umożliwiająca przedstawienie rozwoju systemów politycznych, partyjnych i medialnych; metoda porównawcza – niezbędna do określenia, jak kształtowała się polityka informacyjna przed i w trakcie pierwszej fazy pandemii, oraz obserwacja pośrednia⁵⁴. Badania nad funkcjonowaniem dynamicznie zmieniających się systemów społecznych, politycznych i medialnych, między którymi zachodzą zależności, nie byłyby możliwe bez zwrócenia uwagi na relacje wewnątrz tych systemów, jak i na zewnątrz, z otoczeniem, i w tym celu wykorzystano analizę systemową⁵⁵, zdając sobie sprawę z dylematów dotyczących wyznaczania granicy systemu i włączania do systemu wybranych elementów, jak i z wielowątkowości prowadzonych badań⁵⁶. Do rozważań pomocne były ujęcia jakościowe i ilościowe, z których pierwsze służyły m.in. ocenie funkcjonalności rozwiązań przyjętych w wybranych państwach, drugie zaś przedstawieniu np. liczebności wydawanej prasy drukowanej i elektronicznej oraz innych danych liczbowych istotnych dla podejmowanych rozważań⁵⁷. W podjętym badaniu dokonano przeglądu literatury, począwszy od monografii i artykułów naukowych, poprzez dokumenty, raporty, dane z oficjalnych stron instytucji i organizacji, doniesienia prasowe, w tym i te publikowane w internecie, również

⁵⁴ B. Krauz-Mozer, P. Ścigaj (red.), *Podjęcia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, Kraków 2013.

⁵⁵ A. Antoszewski, *System polityczny jako kategoria analizy politologicznej* [w:] A. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), *Studia z teorii polityki*, t. 1, Wrocław 1999, s. 73–88.

⁵⁶ B. Klimkiewicz, *Analiza systemowa na przykładzie badań pluralizmu mediów* [w:] A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess (red.), *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, Kraków 2018, s. 299–322.

⁵⁷ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2004.

Katarzyna Kamińska-Korolczuk, doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, wykładowczyni w Instytucie Politologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego. Badaczka, politolożka, specjalistka zajmująca się systemami politycznymi, partyjnymi i medialnymi, autorka publikacji naukowych.

Wypracowanie spójnej polityki informacyjnej państwa oraz powiązanej z nią polityki medialnej – prowadzonych w atmosferze zaufania, wolnych od manipulacji i zastępowania rzetelnych informacji fake newsami, których rozpowszechnianie prowadzi do destabilizacji międzynarodowego ładu – staje się strategicznym zadaniem dla współczesnych państw. Monografia składa się z analiz wykazujących zależności między polityką a mediami w dobie kryzysu zaufania oraz studiów przypadków opisujących politykę informacyjną mocarstw: USA, RFN, Brazylii i ChRL przed i w czasie kryzysu wywołanego pandemią COVID-19. Tłem prowadzonych badań jest szeroki ogląd społeczno-polityczny z uwzględnieniem analizy systemów politycznych, partyjnych i medialnych.

„Zaletą pracy jest podjęcie wyjątkowo ważnego i aktualnego tematu polityki informacyjnej w czasie pandemii COVID-19, a także rzetelnie udokumentowana prezentacja wzajemnych zależności systemów politycznych i medialnych w poddanych analizie państwach w kontekście sytuacji kryzysu obejmującego wszystkie sfery życia społecznego. Monografia jest pierwszym tego typu opracowaniem, które systematycznie i w sposób uporządkowany prezentuje aktywność legislacyjną i komunikacyjną wybranych państw w zakresie walki z pandemią”.

Z recenzji dr hab. Doroty Piontek, prof. UAM

„Monografia ma interdyscyplinarny charakter i podejmuje niezwykle aktualny temat. Autorce należy pogratulować dyscypliny i wytrwałości, jakiej musiało od niej wymagać przygotowanie tak obszernej pracy w tak szybkim tempie. Nade wszystko jednak najważniejszą i najcenniejszą wartością tej pracy są wnioski, które z niej płyną. Ich treść jest bowiem ciekawa i nowatorska”.

Z recenzji dr hab. Agnieszki Szymańskiej, prof. UJ

**Uniwersytet
Gdański**

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-253-3